

Денис Вікторович ХАПОВ

кандидат технічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики та управління проектами,
Херсонський національний технічний університет
E-mail: denvh76@gmail.com

АНАЛІЗ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Хапов, Д. В. Аналіз інтегрального показника якості життя населення [Текст] / Денис Вікторович Хапов // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 1. – С. 101-107. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Сьогодні, в умовах загострення соціально-економічних проблем, рівень життя населення є тим індикатором, який відображає якісний розвиток держави. Комплексна оцінка життєвого рівня населення забезпечить об'єктивний аналіз та прогнозування зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. Ця категорія має стати головним критерієм оцінювання реалізації програм розвитку вирівнювання та підвищення життєвого рівня населення регіонів України.

Мета. Дослідження концептуальних засад оцінки рівня якості життя населення з вирішенням теоретичних, методологічних і практичних завдань є основною метою статті. Також на меті маєтись: розкрити сутність категорії “якість життя”; систематизувати фактори впливу; провести порівняльний аналіз наявних методичних підходів до побудови інтегральних показників якості життя населення.

Метод (методологія). Для досягнення поставленої мети доцільно застосовувати методи систематизації та класифікації, методологію статистичного аналізу та індексних розрахунків, експертного оцінювання.

Результати. У результаті проведеного аналізу методичних підходів побудови інтегрального показника якості життя населення встановлено, що вибір методу залежить від наявної інформаційної бази, а різноманітність процедур стандартизації та агрегування даних дозволяє враховувати різні аспекти досліджуваного явища, з метою об'єктивної оцінки та ранжування регіонів.

За результатами оцінки рівня якості життя населення Херсонської області можна стверджувати, що інтегральні показники регіону знаходяться в групі середнього рівня розвитку.

Зважаючи на вищезазначене, видається за доцільне привернути увагу органів державного управління до усвідомлення суспільством категорії та індикаторів рівня якості життя як ключових факторів конкурентоспроможності території. Проблема покращання якості життя населення території має системний характер та потребує зміни парадигми стратегічного планування розвитку людського капіталу, фінансових витрат, інтелектуальних інвестицій. Реалізація таких заходів дозволить забезпечити високу якість життя у регіонах та в державі загалом.

Ключові слова: якість життя; індикатор; економічний, соціальний, екологічний параметр; інтегральний показник.

ANALYSIS OF INTEGRAL INDICATOR OF LIFE'S LEVEL OF POPULATION

Abstract

Introduction. Nowadays, in conditions of worsening of social and economical problems, level of life of population is the indicator, which reflects qualitative development of a State. Complex assessment of life's level of population will guarantee objective analysis and forecasting of external and internal factors of influences. Such kind of category will become the main criterion of assessment of realization of programs of development of the process of levelling and growth of life's level of population of regions of Ukraine.

Purpose. Research of conceptual principles of assessment of quality of life of population with solution of theoretical, methodological and practical tasks is the main purpose of mentioned article. Also our purpose is: to expose the essence of category "quality of life"; to systematize factors of influence; to carry out comparative analysis of existing methodological approaches for construction of integral indicators of quality of life of population.

Method (methodology). For achievement of set purpose, it is useful to use methods of systematization and classification, methodology of statistical analysis and index calculations, expert assessment.

Results. In the result of carried out analysis of methodical approaches of construction of integral indicator of quality of life of population it has been determined that the choice of method depends on presented informational base and the diversity of procedures of standardization and summarizing of database permitted to take into account different aspects of researched reality with the purpose of objective assessment and ranking of regions.

According to the results of assessment of level of quality of life of population of Kherson region it is possible to affirm, that integral indicators of region are situated in the group of middle level of development.

Taking into consideration all the mentioned material, we think that it would be useful to pay attention of organs of State management to the fact, that society can realize categories and indicators of level of quality of life as key factors of competitiveness of a territory. The problem of improvement of quality of life of population has systemic character and needs change of paradigm of strategically planning of development of people's capital, financial costs and intellectual investments. Realization of such kind of actions will permit to guarantee high quality of life in the regions and in the State in the whole.

Keywords: quality of life; indicator; economical social, ecological parameter; integral indicator.

JEL classification: C10, C43, H79, O15, R11

Вступ

Однією з найгостріших соціально-економічних проблем, зумовлених трансформаційними процесами в економіці України, є низький рівень життя населення. Його підвищення є головним завданням не тільки нашої країни, а будь-якого прогресивного суспільства. Для покращення життєвого рівня громадян необхідні чіткі та виважені кроки всіх гілок влади, які ґрунтувалися б на детальному і глибокому аналізі широкого спектру показників, що характеризують різні аспекти рівня життя населення. Комплексне статистичне оцінювання життєвого рівня населення надасть можливість об'єктивно охарактеризувати та проаналізувати фактори, що впливають на рівень життя, виявити тенденції на майбутнє з метою реалізації програм щодо підвищення та вирівнювання життєвого рівня населення різних регіонів країни [1, с. 123].

Дослідженням теоретико-методологічних аспектів рівня життя займалися такі видатні вчені: Л. І. Абалкін, В. М. Жеребін, І. І. Єлисеєва, Н. А. Єрмакова, В. Ф. Майєр, Н. О. Множина, В. О. Мандибура, М. Г. Назаров, В. Я. Райцин, О. С. Ревайкін, Н. М. Римашевська та інші.

Практика застосування статистичних методів та моделей для вивчення соціально-економічних явищ і процесів, у тому числі рівня життя населення, знайшла відображення у наукових та науково-методичних розробках Е. В. Галицької, С. С. Герасименка, А. В. Головача, А. М. Єріної, І. В. Калачової, Г. І. Купалової,

Е. М. Лібанової, І. Г. Манцурова, Р. М. Моторина, О. Г. Осауленка, З. О. Пальян, Н. О. Парфенцевої, В. Г. Саріогла, О. І. Черняка, В. Г. Швеця та інших.

Однак, незважаючи на численні розробки, питання оцінки життєвого рівня, аналізу кількісних та якісних змін у рівні життя є досить складними: залишаються дискусійними і невирішеними проблеми методологічного характеру щодо розрахунку окремих індикаторів та конструювання узагальненого показника рівня життя населення. Більш того, статистичне оцінювання рівня життя населення вимагає постійного вдосконалення шляхом застосування нових методів дослідження, особливо в регіональному розрізі, з метою виявлення і усунення диспропорцій у життєвому рівні населення країни та її регіонів.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад статистичного оцінювання рівня якості життя населення. Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких теоретичних, методологічних і практичних завдань:

- розкрити соціально-економічну сутність категорії “якість життя”;
- систематизувати та класифікувати фактори впливу на рівень життя населення;
- провести порівняльний аналіз чинних методичних підходів до побудови інтегральних показників якості життя населення із практичною реалізацією (на прикладі статистичних показників Херсонської області).

Виклад основного матеріалу дослідження

Зміни у соціально-економічному та суспільно-політичному житті України, обумовлені трансформаційними процесами в державі, призвели до кількісних та якісних змін у визначенні соціально-економічної сутності категорії “якість життя”. Ухвалення нашою країною курсу на євроінтеграцію викликало необхідність вивчення життєвого рівня населення через призму міжнародних стандартів та нормативів у цій галузі, що сформувало необхідні та достатні передумови до перегляду традиційних уявлень про якість та рівень життя і розробки відповідних якісно нових теоретико-методологічних підходів у цій сфері.

Якість життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій. Багатогранність цієї категорії полягає в тому, що вона охоплює цілу гаму соціально-економічних відносин, що виникають у різних сферах суспільного життя, яке є середовищем для розвитку та задоволення різноманітних потреб населення. Тому, визначаючи зміст категорії “якість життя”, необхідно враховувати, що головним чинником, який формує сутність цієї категорії, є потреби. Саме від рівня розвиненості в суспільстві потреб у різноманітних життєвих благах залежить соціально-економічний розвиток країни, а отже, і рівень життя її громадян.

На рівень життя населення впливає велика кількість факторів, що визначають кількісні та якісні параметри досліджуваного явища, а саме: історичні, економічні, суспільно-політичні, соціально-правові, природно-кліматичні, інтелектуально-культурні.

Експертами Національного інституту стратегічних досліджень України було виокремлено три групи факторів, що мають найбільший вплив на людський розвиток, а отже, і на рівень життя, а саме: економічні (39 %), соціальні (44 %) та політичні (17 %) [2].

Статистичне оцінювання рівня життя населення вимагає формування повної та репрезентативної системи показників, яка б дозволила кількісно охарактеризувати об’єкт дослідження з метою визначення реального якісного стану рівня життя населення країни, певних суспільних класів, соціальних груп або окремих верств населення (рис. 1) [3, с. 223].

Узагальнення світової та вітчизняної практики побудови систем статистичних показників для оцінки рівня життя населення дозволило зробити висновок, що кожна із запропонованих систем показників має свої специфічні особливості, слабкі та сильні сторони, але в них простежуються спільні риси. На нашу думку, узагальнюючи спільні риси зазначених вище систем, статистичні показники, що характеризують життєвий рівень населення, можна об’єднати у два блоки: блок економічних показників та блок соціальних показників (рис. 2).

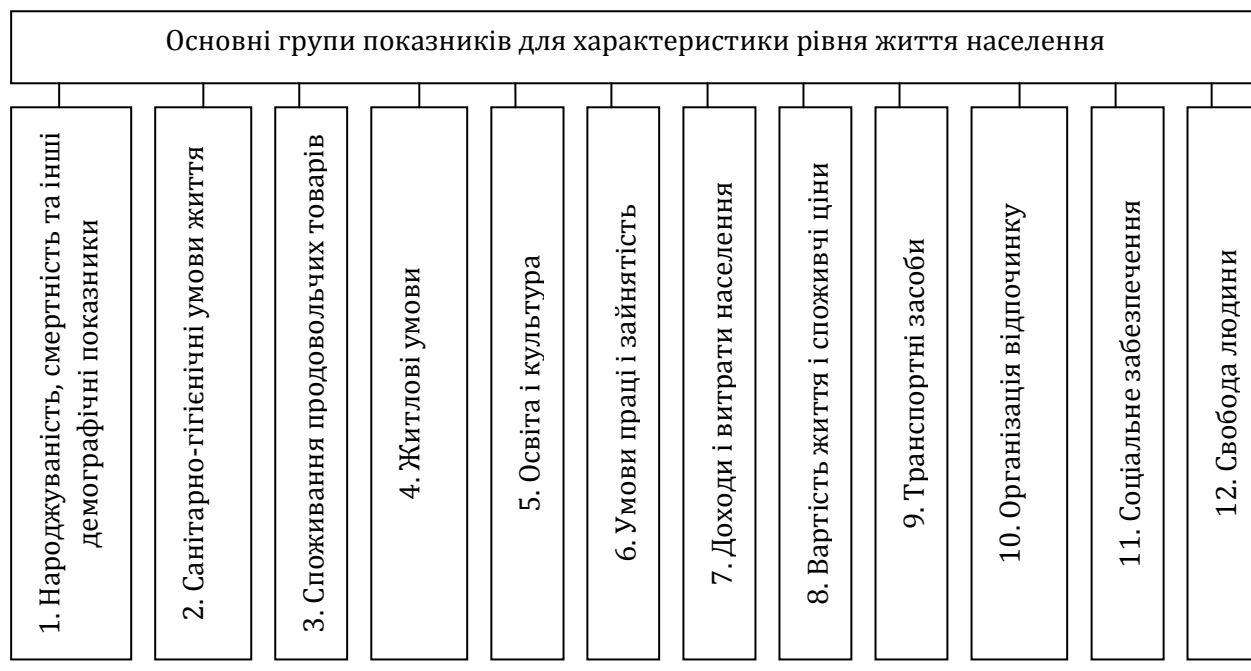

Рис. 1. Система показників рівня життя населення, запропонована ООН

Рис. 2. Система показників рівня життя населення.

Таким чином, кожна з розглянутих систем показників містить значну кількість індикаторів, що використовуються для оцінки життєвого рівня населення та характеризують різні його аспекти. Однак сучасні системи показників не дають цілісної оцінки та малопридатні для здійснення міжрегіональних та міжнародних порівнянь, оскільки, як зазначалося вище, містять велику кількість показників, методологія розрахунку окремих показників у різних системах досить часто відрізняється. Тому на сьогодні все більшої актуальності набувають питання побудови єдиного інтегрального показника рівня життя населення, застосування якого дозволило б дати однозначну характеристику рівня та динаміки розвитку суспільства в міжнародному та регіональному розрізі.

Для розрахунку інтегрального показника застосуємо методологію М. З. Згуровського [4, с. 245]. Всі дані, індикатори та індекси вимірюються за допомогою різних фізичних величин, мають різні інтерпретації та змінюються в різних діапазонах. Тому вони є нормованими таким чином, що їх значення знаходяться в діапазоні від 0 до 1, де найгірші значення вказаних індикаторів відповідають числовим величинам близьким до 0, а найкращі – наближаються до 1.

При формуванні параметрів були використані два види інформації: соціологічного характеру та статистичні дані. Основними джерелами даних для розрахунку індексу стали: екологічний паспорт Херсонської області; статистичний збірник «Регіони України» [5, с. 485], статистичний збірник «Соціальні індикатори рівня життя населення» [6, с. 185], статистичні данні Головного управління статистики у Херсонській області [7], «Регіональний людський розвиток: статистичний бюлетень» [8, с. 15].

Такий набір показників якості життя обрано з огляду на ступінь їх впливу на оцінку інтегрального індексу. При цьому для розрахунку інтегрального індексу принципове значення має позитивний характер приватного коефіцієнта, що здатний характеризувати якісну сторону життя населення.

У нашому дослідженні інтегральний індекс якості життя населення розраховується як середня арифметична величина, що складається з набору найбільш значущих показників, із використанням наступної формули:

$$I_x = \frac{1}{n} \sum I_{xi} . \quad (1)$$

Приватні індекси розраховувалися за формулою:

$$I_{xi} = 1 - \frac{\sqrt[n]{\prod I_n}}{\bar{I}} . \quad (2)$$

Далі наведено екранні форми розрахунків індикаторів та індексу якості життя (рис. 3–5).

індикатор											
	2012	2011	2010	2009	2008	Сред	Сум	Індив.	індикатор		
1									0,807	0,760	
2	Індикатор стану інфраструктури I_{INF}										0,2533
3	Забезпеченість основними домашніми телефонними апаратами на 100 сімей	79	85	90	92	101	89,4	447	0,962		
4	Рівень забезпеченості у середньому на одного жителя, м2 загальної площі	23,4	23,2	23,5	23,1	22,4	23,1	116	0,888		
5	засобів, тис засобів	24,3	19,4	18,5	18,3	16,6	19,4	97,1	0,871		
6	кількість користувачів мобільних телефонів, % населення старше 18 років	86,7	81,4	81,2	80,9	79,8	82	410	0,959	0,82	
7	індекс умов проживання	0,335	0,348	0,363	0,363	0,36			0,355		
8	Індикатор здоров'я людей I_{HH}								0,762	0,588	
9	чисельність лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10 000 осіб	90,6	94,2	95,5	95,4	94,2	94	470	0,970		0,0415
10	Забезпеченість населення лікарняними ліжками у розрахунку на 10 000 осіб	99,2	101	102,2	102,4	102	101	507	0,972		
11	Забезпеченість населення послугами швидкої медичної допомоги, кількість станцій швидкої медичної допомоги в розрахунку на 100 000 осіб.	190,9	189,8	197,6	190,6	197	193	966	0,984		
12	Захворювання	675,2	688	693,9	693,7	687	688	3438	0,994		
13	рівень травматизму, пов'язаного з виробництвом, осіб на тис. працюючих, %;	1,2	2,01	1,05	1,2	2,15	1,52	7,61	0,079		
14	індекс умовного здоров'я населення регіону	0,528	0,577	0,535	0,609	0,62			0,573		

Рис. 3. Розрахунок індикаторів якості життя

Згідно з розрахунками, можна стверджувати, що Херсонський регіон знаходиться в групі показників середнього розвитку якості життя.

Виміряти змістовність та повноту життя людини непросто: крім об'єктивних показників, що підтверджують її «пересування» у боротьбі за гідне місце в усіх сферах життєдіяльності, слід враховувати й показники суб'єктивні, розраховані за самооцінками соціологічних досліджень. А інтегральний індекс якості життя повинен стати головним критерієм оцінювання суспільного стану країни.

індикатор											
		2012	2011	2010	2009	2008	Сред	Сум	Індив.	індикатор	
1											
2	Індикатор відпочинку та культури людей I_{LC}									0,822	0,788
3	кількість масових та універсальних бібліотек	1001	1010	1015	1018	1024	1013,6	5068	0,9946		0,489
4	кількість демонстраторів кіно- та відеофільмів	73	88	88	68	74	78,2	391	0,9578		
5	індекс соціального середовища	0,516	0,517	0,525	0,5	0,515	0,5146		0,5137		
6	Індикатор стану навколишнього середовища I_{ENV}									0,823	0,823
7	рівень скорочення населення (%)	9,4	4,4	5,7	9	31	11,9	59,5	0,8097		0,558
8	загальний відсоток території, що охороняється, %	14,9	14,9	14,9	14,7	13,22	14,524	72,62	0,8378		
9	Індекс екологічної ситуації	0,786	0,799	0,824	0,825	0,829	0,8126		0,8227		
10	Індикатор ризиків та безпеки життя I_{RS}									0,274	0,241
11	загальна кількість осіб, які потерпіли від злочинів, %	2,2	2,1	2,4	2,43	2,55	2,336	11,68	0,3001		0,003
12	кількість виявлених організованих груп та злочинних організацій	1,65	1,8	1,76	2,37	2,38	1,992	9,96	0,2050		
13	відсутність ризиків збитків від катастроф за даними МНС, %	2,36	2,49	2,46	2,32	2,4	2,406	12,03	0,3165		
14	індекс демографічного розвитку	0,223	0,211	0,156	0,143	0,139	0,1744		0,1744		
15	Індикатор свободи людей I_F									0,927	0,927
16	можливість вільно висловлювати свої політичні погляди	49,3	42,6	40,5	34,7	30,6	39,54	197,7	0,9272		0,927
17	рівня демократичності суспільства										

Рис. 4. Розрахунок індикаторів якості життя

Розрахунок індексу якості життя							
	I_{QL}	0,70885					
I_{LC}	0,822			I_{QL}	0,62755		
I_{ENV}	0,823			I_{LC}	0,788		
I_{RS}	0,274			I_{ENV}	0,823		
I_F	0,927			I_{RS}	0,241		
I_{HH}	0,74			I_F	0,927		
I_{ENV}	0,807			I_{HH}	0,44		
				I_{ENV}	0,759		

Рис. 5. Розрахунок інтегрального індексу якості життя

Висновки та перспективи подальших досліджень

Запропоновані в статті дані дозволяють зробити такі висновки:

1. Дослідження дозволило встановити, що така категорія, як “рівень життя”, – комплексний показник, зміст якого не обмежується винятково обсягами споживання матеріальних благ і рівнем доходів, а концентрує в собі, поряд із економічною та екологічними складовими, також соціальну.

2. Результати проведеного аналізу підходів до побудови інтегральних показників якості життя населення свідчать про те, що, незалежно від методу, інтегральний показник має кінцевою метою ранжування регіонів за рівнем життя та залежить від мети дослідження, наявної інформаційної бази, а різноманітність процедур стандартизації та агрегування даних в інтегральну оцінку дозволяє враховувати різні аспекти досліджуваного явища з метою всебічної та об’єктивної оцінки.

3. Існує суттєва різниця між рівнем життя міського та сільського населення. Для її елімінування необхідне прийняття ефективних управлінських рішень, які б базувалися на багатоаспектній оцінці, з метою охоплення всебічної дії соціально-економічних чинників. Тому порівняльну оцінку якості життя населення треба проводити з урахуванням не лише економічної складової об’єкта дослідження, а і соціальної, яка знаходиться з нею у нерозривному взаємозв’язку і взаємодії.

Список літератури

1. Мандибура, В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання [Текст] / В. О. Мандибура. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 256 с.
2. Національний інститут стратегічних досліджень [Електроний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.niss.gov.ua/>.
3. Соціальна статистика [Текст] / Под. ред. чл.-кор. РАН И. И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 416 с.
4. Згуровский, М. З. Системный анализ: проблемы, методология, приложения [Текст] / М. З. Згуровский, Н. Д. Панкратова. – К.: Наук. думка, 2011. – 743 с.
5. Статистичний збірник «Регіони України», 2007 рік [Текст] / Державний комітет статистики України / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДКСУ, 2007. – 824 с.
6. Соціальні індикатори рівня життя населення, 2006 рік [Текст] : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: ДКСУ. – 2006. – 243 с.
7. Комітет статистики України. Статистична інформація: [Електроний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Регіональний людський розвиток, 2008 рік [Текст] : статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. – К.: ДКСУ, 2008. – 46 с.

References

1. Mandybura, V. O. (1998). *Standard of living of the population of Ukraine and problems on the mechanisms of its regulation*. Kyiv: A parliamentary publishing house.
2. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from : <http://www.niss.gov.ua/>.
3. Eliseeva, I. I. (1997). *Social Statistics*. Moscow: Finance and Statistics.
4. Zgurovskiy, M. Z., Pankratova, N. D. (2011). *System Analysis: Problems, methodology, applications*. Kyiv: Sciences Dumka.
5. Osaulyenko, O. G. (2007). *Statistical Yearbook "Regions of Ukraine"*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine.
6. *Social indicators of living standards: Statistics*. (2006). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine.
7. Statistics Committee of Ukraine. Statistical information. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. *Regional Human Development: statistical bulletin*. (2008). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015 р.